

het Staatsbedrijf der Artillerie-Inrichtingen en de Rijkswerf Duitse militaire opdrachten zouden gaan uitvoeren. Het college van secretarissen-generaal als geheel zag de zaak evenwel anders. Het meende dat Duitsland de oorlog niet meer kon verliezen, het achtte een Duits-Engelse compromisvrede het beste dat te verwachten viel, het hoopte dat Nederland met zijn belangrijke inbreng Nederlands-Indië bij zulk een vrede een zekere mate van zelfstandigheid zou kunnen behouden en het zag het, gegeven dat perspectief, niet alleen als onvermijdelijk maar ook als aanbevelenswaardig om de Nederlandse economie op de Duitse te richten. De export van Nederlandse landbouwproducten naar Duitsland werd dus bevorderd en aan de Nederlandse industrie werd toegestaan, Duitse opdrachten te aanvaarden, ook als die van militaire aard waren. Na een jaar bezetting waren van elke tien arbeiders in die industrie zeven ingeschakeld bij de uitvoering van Duitse orders die met name op de belangrijke sector van de metaalnijverheid de Duitse militaire productie ten goede kwamen. Veel verzet was hier niet tegen geboden. Wij herinneren er aan dat er in de zomer van '40 onder de ca. honderdvijftig onderleveranciers van de Artillerie-Inrichtingen slechts twee waren die weigerden, Duitse militaire orders in bewerking te nemen, en dat zich, toen de president-directeur van de Artillerie-Inrichtingen, dr. ir. F. Q. den Hollander, aanstalten maakte zijn functie neer te leggen, onder de ca. zeven-duizend employé's en arbeiders eveneens slechts twee bevonden die zijn voorbeeld wilden volgen.

Zeker, met dit beleid (het werd door de vakcentrales onderschreven) wist men te voorkomen dat de werkgelegenheid en het voorzieningspeil al in het eerste jaar van de bezetting drastisch gingen dalen, maar, zo schreven wij in deel 4: 'Men kan zich voor de rechtvaardiging van de heroriëntatie van het economisch bestel op Duitsland . . . niet beroepen op de gunstige gevolgen die hieruit' (in eerste instantie!) 'bij het voortduren van de oorlog voortgevloeid zijn, want diegenen die op het hoogste ambtelijke niveau tot die heroriëntatie besloten, meenden juist dat die oorlog *niet* voortgezet zou worden. Deze mening was het welke, althans in die tijd, aan de toppen van het bedrijfsleven door velen gedeeld werd van wie sommigen, zeker, gewetensbezwaren moesten overwinnen, maar anderen zich louter de in het bedrijfsleven traditionele vraag stelden: hoe houden wij onze orderportefeuille gevuld?' Vóór de oorlog werd bijna 60% van de industriële productie geëxporteerd – welnu, er was door de Engelse blokkade slechts één belangrijke afnemer overgebleven en trouwens ook slechts één belangrijke leverancier van grond- en hulpstoffen: Duitsland. De Nederlandse economie werd onderdeel van de Duitse.

Aan deze inschakeling nu, die deels onder 'de dwang der feiten' aanvaard,